

SULTAN III. AHMED DÖNEMİNDE HAYİRSEVER BİR SARAYLI KADIN: EMETULLAH BAŞKADIN VAKFI VE VAKFİYELERİ*

Semiha NURDAN*

Öz: Bu makalenin konusunu, Sultan III. Ahmet dönemi Osmanlı saray kadınlarında biri olan Emetullah Başkadın'ın kurduğu vakıf ve vakıf hizmetleri teşkil etmektedir. Emetullah Kadın'ın kurduğu vakfın işleyiş usulünü belirleyen iki adet vakfiyesi vardır. Bu vakfiyeler incelenip değerlendirilmek suretiyle vakfın gelirini büyük ölçüde İstanbul'daki simkeşhanenin oluşturduğu saptanmıştır. Vakfın giderleri, hayır ve hizmet şartları 1707 ve 1724 tarihli vakfiyelerdeki bilgiler karşılaştırmalı bir şekilde ele alınarak değerlendirilmiştir. Aynı zamanda bu çalışmada, Emetullah Başkadın'ın biyografisi ile ilgili ulaşılan bilgiler ele alındıktan sonra İstanbul, Bursa ve Mekke-i Mükerrerme'de yaptığı hayır hizmetleri, makaleye konu olan vakfiyeler ve diğer arşiv vesikaları ışığında değerlendirmeye tabi tutulmuştur.

Anahtar Kelimeler: Emetullah Başkadın, Vakıf ve Vakfiye, Simkeşhane, İstanbul, Bursa, Mekke-i Mükerrerme.

AN IMPORTANT PHILANTHROPIST PALACE WOMAN IN THE SULTAN AHMED III PERIOD: EMETULLAH BAŞKADIN FOUNDATION AND ITS FOUNDATIONS' DEEDS OF TRUST

Abstract: The subject of this article is the foundation (waqf) and foundation services established by Emetullah Başkadın, one of the Ottoman palace women in the period of Sultan Ahmet III. The foundations established by Emetullah Kadın have two deeds of trust (*waqfname*) that determine the way they operate. By examining and evaluating these foundations' deed of trust, it was determined that the income of the foundations of Emetullah Kadın was largely made up of the shop of silver wire (simkeşhane) in Istanbul. Foundation expenses, charity and terms of service were evaluated in a comparative way by evaluating the information in foundations' deeds of trust dated 1707 and 1724. At the same time, in

* Bu çalışmaya konu olan makale "Osmanlı'da Hayırsever Bir Saraylı; Emetullah Başkadın" başlığı ile bildiri konusu olarak 19.02.18 tarihinde "Bacıyan-ı Rum Etkinlikleri" çerçevesinde sunulmuştur. Ancak bu bildiri geliştirilerek vakfiyesi karşılaştırmalı olarak ele alınmış ve diğer arşiv vesikalarıyla desteklenerek makale formatında hazırlanmıştır.

* Türk Tarih Kurumu Arşivi, bengusema@gmail.com

this study after giving the information about the biography of Emetullah Başkadın, the charity services in Istanbul, Bursa and Mekke-i Mükerrerme have been evaluated in the light of the foundations' deeds of trust and other archive documents.

Keywords: Emetullah Başkadın, Waqfs and Foundation, Simkeşhane, Istanbul, Bursa, Mekke-i Mükerrerme.

Giriş

Vakıf, bir kişinin mal varlığının tamamını veya bir kısmını hayır işlerine tahsis etmesinin müesseseye dönüşmüş halidir. İnsanoğlu gerek inançları sebebiyle gerekse iyiye güzele yönelmek için hayır yapma ihtiyacı hissetmiştir ve bu bağlamda hayır yapma düşüncesi insanlığın ortak bir yöneliştir. Osmanlı tecrübesi açısından ele aldığımızda öncelikli motivasyonun İslam dininin iyilik tasavvurundan ve ahiret inancına dair serdettiği birtakım ilkelerden bahsetmek mümkündür¹. Halka hizmeti Hakk'a hizmet olarak nitelendiren İslam dini, kişinin iyilik adına yaptığı her hayrın ahiret hayatında ona eşlik edeceğini, ebedi kurtuluşuna vesile olup bu ebedi hayatını güzelleştireceğini, üstelik devamlılığı olan bu hayırların (sadaka-i cariyeye) kişinin vefatından sonra amel defterine yazılmaya devam edileceği müjdesiyle samimi müminlerin hayır ve hasenat hizmetlerine özel bir rağbet göstermesini sağlamıştır². Özünde Allah'ın rızasını ve takdirini kazanma, hiçbir karşılık beklemeden ihtiyacı olan birinin yardımına koşma, kendinde olanı ihtiyaç sahipleri ile paylaşma ilkesine dayanan vakıf, topluma hizmet ve fayda amacı güden, sosyal, ekonomik ve dini boyutları olan bir müessesedir.

Hukukî bakımdan vakıf, alıp satmaksızın insanoğlunun veya dünyadaki bir canlının yararlanması ve bilhassa Allah rızası için bağışlanan malların, belli hukuki şartlara bağlanarak toplumun hizmetine sunulmasına matuf kurulan müessesenin adıdır. İslam hukuk literatüründe “*Menafi’i ibadullaha (yararı insanlara) aid olmak üzere tamamıyla haps olunan bir a’yndır*³” veya “*Cenab-ı Hakkın mülkü hükmünde olmak üzere temlik ve temellükten mahpus ve memnu’ kılmaktır*”⁴ şeklinde tarifler yapılmıştır. Vakfı kuran kişiye “*vâkıf*” vakfedilen şeye “*mevkûf* ve *vakıf*” kendisine vakfedilen şahıs veya yere de “*mevkufun aleyh, merûtin leh, masârîf-i*

¹ Bülent Köprülü, “Tarihte Vakıflar”, *Ankara Hukuk Fakültesi Dergisi*, c. VIII, s. 3, Ankara, 1951, s. 479-518.

² Bahaeddin Yediyıldız, “Osmanlılar Döneminde Türk Vakıfları ya da Türk Hayrât Sistemi”, *Osmanlı*, C. 5, Ankara: Yeni Türkiye Yayınları, 1999, s. 17-33.

³ Nazif Öztürk, *Menşe’i ve Tarihi Gelişimi Açısından Vakıflar*, Ankara: Vakıflar Genel Müdürlüğü Yay., 1983, s. 27.

⁴ Ali Himmet Berki, “Hukukî ve İçtimaî Bakımdan Vakıf”, *Vakıflar Dergisi*, Sayı V, Ankara, 2006, s. 9-10.

*vakf*⁵, vakfa *ihtibâs*, *tahbîs* ve *tesbîl* denir⁵. İslam tarihinde özellikle Selçuklu, Beylikler ve Osmanlı dönemlerinde vakıf bânileri arasında erkekler olduğu gibi pek çok kadına da rastlanır. Bu bağlamda makalenin odak noktasını Osmanlı Sultanı III. Ahmet döneminde (1703-1730) hayırsever bir saraylı kadın olan Emetullah Başkadın'ın vakıfları ve vakfiyeleri oluşturmuştur.

1. Vakıf ve Kadın

Vakıf müessesesinin tarihi, fonksiyonu ve ihdas edilme amacı itibariyle insanlık tarihi kadar eski olmakla birlikte, müessesenin, Osmanlı tecrübesi ile birlikte kemâle ulaştığını söylemek mümkündür. Temel motivasyonunu İslam'dan alan bu tekâmülün özünde, kadın erkek bütün müminlerin “Allah rızasını kazanma” veya toplum hayatına faydalı olma ideali yatmaktadır.

Osmanlı devletinde, kadınların içtimai ve iktisadi durumlarına göre güçlerinin yettiği ve imkânlarının el verdiği nispette vakıf kurdukları görülmektedir. Vakıf kimi zaman cami, çeşme, külliye, medrese, han, hamam veya darüşşifa gibi sosyal yapılar olarak ortaya çıkarken bazen de geliri bir mahalle mescidine, bir çeşme veya suyoluna tahsis edilen “para vakıfları” şeklinde oluşturulmaktadır. Anadolu'da Malazgirt Savaşı ile başlayan Türk dönemi boyunca bânileri erkek olduğu kadar kadın da olan vakıflara rastlanır. Selçuklular ve beylikler döneminde Sultan II. Kılıçarslan'ın kızı Gevher Nesibe tarafından Kayseri'de inşa ettirilen darüşşifa ve tıp medresesi, Sivas Divriği'de Turan Melek Hatun tarafından kurulmuş olan darüşşifa, Melike Hatun tarafından Ankara'da kurulan medrese, Karaman'da bulunan Hatuniye medresesi kurucuları kadın olan vakıf eserleri olarak zikredilebilecek en güzel örneklerdendir.

İslam hukuku açısından bir kişinin vakıf kurabilmesi için öncelikle hür ve akıl baliğ olması gerekir. Bu noktada hemen belirtilmesi gereken husus, vakıf kuran kadınların hür olduğudur. Saraylı kadınların yaptırdıkları hayır eserlerinin masrafları kurdukları vakıflar vasıtasıyla karşılanır. Osmanlı toplumunun her kesiminden kadınlar her dönemde vakıf kurmuş ve hatta bunların idaresinde bizzat vazife almışlardır. Lale Devri'nin önemli kadın simalarından birisi olan Emetullah Başkadın'ın da mensup olduğu saraylı kadınların genellikle “*hayri*” vakıf kurdukları görülür⁶. Bu kadınlar özellikle dinen kutsal sayılan Mekke, Medine ve buraları ziyaret eden hacılar için büyük vakıflar tesis ederler. Osmanlı'da vakıf kuran hanımların kutsal topraklara karşı ayrı bir hassasiyetinin varlığından söz

⁵ Öztürk, a.g.e. s. 30.

⁶ Hasan Yüksel, Osmanlı Toplumunda Vakıflar ve Kadın (XVI-XVII. Yüzyıllar), *Osmanlı*, C. 5, Ankara: Yeni Türkiye Yayınları, 1999, s. 51-52.

etmek mümkündür. Bu durum Emetullah Başkadın için de geçerlidir. Makalemize konu olan Emetullah Başkadın'la ilgili olarak H. 29 Zilhicce 1137 (8 Eylül 1725) tarihli Surre defterinde Medine-i Münevvere için ayrılan meblağ ve nereye sarf edileceği hususu ayrıntılı olarak belirtilmiştir⁷. Bu bilgiye göre Ravza-i Mutahhara'da hizmet edenlere ve Medine-i Münevvere'de *İane Nezareti*'ne toplam 80 kuruş gönderilmiştir. Emetullah Başkadın'ın vakıfları için bilgi veren 29 Zilhicce 1142 (15 Temmuz 1730) tarihli diğer bir Surre defterindeki kayıttan da yine Mekke'ye gönderilen surre miktarı ve nereye sarf edileceği bilgisine ulaşmaktayız⁸. Surre defterindeki kayıttaki farklı olan bir hizmet ise Mekke-i Mükerrerede temizlik (ferraş) görevini yapan kişi için 10 kuruş şartı vardır. Bu kayıttaki yekûn olarak belirtmemekle birlikte gönderilen surre miktarı toplamda 120 kuruş olduğu görülmektedir. İki Surre defteri arasında bulunan beş yıllık süreçte, bir önceki döneme göre, 40 kuruş daha fazla surre gönderildiği görülmektedir⁹. Varidât veya akarları itibarıyla büyük vakıflar meydana getiremeyen kadınların da bu kuruma kayıtsız kalmadığına, imkânları ölçüsünde vakıf hizmetlerine katıldıkları görülür. Kimi zaman bir bağ veya bahçe, bazen bir oda, dükkân veya menzil bazen de yalnızca nakit para aracılığıyla da vakıflar tesis edilmekteydi. Elde edilen gelirler hayır kurumlarının temizlik, aydınlatma, ısınma, tamir bakım kabilinden mutlak ihtiyaçlarına tahsis ediliyordu. Yine bu kabil vakıflarda, mübarek zaman dilimlerinde dar-ı bekaya intikal etmiş yakınları için yahut vefatından sonra kendisi için Kur'an, mevlid ve evrad okunması, bu merasimlere iştirak edenlere yemek, tatlı ve güzel kokuların ikram edilmesi türünden daha özel hizmetin şart koşulduğunu görülmektedir. Osmanlı sarayına mensup kadınlarının kurmuş olduğu vakıflara güzel bir emsal olan Emetullah Başkadın'ın vakfı bu tür hizmetlerin sunulması kadar kadın ve vakıf ilişkisi açısından da önemli bir örnektir. Bu vakfın tahliline geçmeden önce Emetullah Başkadın'ın biyografisi hakkında kısa da olsa bilgi vermek yerinde olacaktır.

2. Emetullah Başkadın ve Başkadınlık/Kadınfendilik Statüsü

Emetullah Başkadın III. Ahmed'in başkadını yani ilk eşidir. Genellikle başkadınlık ifadesi ilk eşler için kullanılan bir tabirdir. Makaleye konu olan Emetullah Başkadın, III. Ahmed'in eşi olan kadındır. Ancak zaman zaman

⁷Cumhurbaşkanlığı Devlet Arşivleri Başkanlığı; Osmanlı Arşivi: EV_HMK_SR_d: 926/7.

⁸Cumhurbaşkanlığı Devlet Arşivleri Başkanlığı; Osmanlı Arşivi: EV_HMK_SR_d: 1045.

⁹Cumhurbaşkanlığı Devlet Arşivleri Başkanlığı; Osmanlı Arşivi: EV_HMK_SR_d: 1045.

Emetullah başkadın ile III. Ahmed'in annesi Rabia Gülnüş Emetullah Sultan ile karıştırıldığı da olmaktadır¹⁰.

Emetullah Başkadın, H. 1119 (M. 1707) tarihli vakfiyesinde künyesi “Devletlü Saadetlü Emetullah Kadın ibnet-i Abdülmennan” şeklinde geçmektedir¹¹. H. 1137 (M. 1724) tarihli ikinci vakfiyesinde ise baba adı zikredilmeden “Sultan Ahmed-i Sâlis hârem-i hümayûn inayet makrunlarından baş kadınlık rütbesiyle şerefrâz olan Emetullah Başkadın, III. Ahmed'in başkadınır” ifadesi yer almaktadır¹². III. Ahmet kadınları içinde en çok Emetullah Kadın'ı sevmiş ve saymıştır¹³. Emetullah Kadın III. Ahmed'in padişahlığının ikinci yılında Fatma Sultan'ı dünya getirir¹⁴. 1704 yılında doğan Fatma Sultan, III. Ahmed'in ilk kızı ve Silahdar Ali Paşa'nın eşi olur¹⁵. Emetullah Başkadın, III. Ahmed'in tahtan indirilmesi üzerine ömrünü Eski Saray'da tamamlamıştır¹⁶. Ölüm tarihi hakkında kesin bir bilgi yoktur, kabri Eyüp Sultan mezarlığındadır¹⁷.

Osmanlı Harem'inde başkadınlık unvanı Sultan II. Mustafa'dan (1695-1703) sonra ortaya çıkan bir kavram olarak görülmektedir. Bu çalışmaya konu olan vakfiye III. Ahmed dönemine ait olması hasebiyle Emetullah Hatun için başkadın tabiri kullanılır¹⁸. 18. yüzyıla kadar belgelerde padişah hanımlarına hatun dışında haseki, sultan, nadiren de hanım tabirleri ile ifade edilir. III. Ahmed'ten itibaren ise “kadın”, “kadınefendi” veya “başkadın” unvanları yaygın bir şekilde kullanılmaya başlanır. Bu devirden sonra sultan unvanı daha çok padişah kızlarını ifade etmek için kullanılır. Oğlu tahta geçen padişah anneleri için de “kadınefendi” yerine “valide sultan” unvanı yaygınlaşır. Padişaha çocuk veren ikballere de kadınefendi denir ve bir daire tahsis edilir. Kadınefendiler kademlerine göre birinci, ikinci, üçüncü gibi sıralamalarla anılır. Bu kademler, kızlar

¹⁰ Bkz: Betül İbşirli Argıt'ta bazı makale isimleri vererek yanlışlığa dikkat çeker. Betül İbşirli Argıt, *Rabia Gülnüş Emetullah Sultan 1640-1715*, İstanbul: Kitap Yayınevi., 2014, s. 188

¹¹ Cumhurbaşkanlığı Devlet Arşivleri Başkanlığı; Osmanlı Arşivi: Vakfiye; TS. MA. D. No: 7027.

¹² Vakıflar Genel Müdürlüğü Arşivi; (VGMA): Defter No:1644_05.

¹³ M.Çağatay Uluçay, *Padişahların Kadınları ve Kızları*, Ankara: TTK yay., 2001, s.79.

¹⁴ Uluçay, a.g.e., s. 79-80.

¹⁵ İbşirli Argıt, a.g.e., s. 47-48.

¹⁶ Emetullah Başkadın'a ait 1164/ 1751 tarihli eşyalarının evsaf ve adetleri gösteren kayıttan ise, Emetullah Başkadın'a ait hatırı sayılır mücevherlerin listesi verilmektedir. Bkz: Cumhurbaşkanlığı Devlet Arşivleri Başkanlığı; Osmanlı Arşivi: TS. MA.e. No: 1281-25.

¹⁷ Uluçay, a.g.e., s.80.

¹⁸ Ali Akyıldız, *Haremin Padişahı Valide Sultan Harem'de Hayat ve Teşkilat*, İstanbul: Timaş Yay, 2017, s. 44.

ağasının arzı ve padişahın uygun bulmasıyla tayin edilir ve kadınefendiye verilen bir berat ile unvanı tescillenmiş olur. Padişah öldükten sonra haremi Eski Saraya (Saray-ı Atik) gönderilir. II. Mahmud döneminde kadınefendilere mutata maaş bağlandığı görülür. Kadınefendiler veya başkadınlar öldükten sonra muhallefâtı hazineye aktarılırdı¹⁹.

3. Emetullah Başkadının Vakfiyeleri

Vakfiye, vakıf kurucusunun akarlarını, hayrâtlarını, sunacağı hizmetleri ve hangi şartlar dâhilinde sunulacağı yazılı olduğu, şahitler huzurunda yapılan murâfa`a ile düzenlenen hukukî belgedir. Kadı tarafından tasdik edilmesi bakımından hukukî mahiyeti haiz vakfiyelerde, vakfi kuran şahıs, vakfın işleyişi hususunda düzenlediği hüküm ve kaideler ihtiva edilir²⁰. Kadı huzurunda düzenlenen vakfiyeler, hem mahkeme tutanakları mahiyetinde olan Şer'iyye sicillerine kaydedilerek tescil edilir hem de onaylı nüshası mütevellilere verilir. İslam medeniyetinin mütekâmil örnekleri olarak, Selçuklu ve Osmanlı`da vakfiyeler kazaskerler, kadılar, naibler, kadıların yetkilendirdiği kişiler veya evkaf müfettişleri tarafından onaylanır ve Şer'iyye sicil defterine kaydedilmek suretiyle vakıf hukuken kurulmuş sayılır²¹.

Kadın hayırseverliğine güzel bir emsal olan “Emetullah Başkadın`ın”²² iki ayrı vakfiyesi mevcuttur. Bundan dolayı iki vakfiye üzerinden karşılaştırmalı bir değerlendirme yapmak mümkündür. Bunlardan birincisi, Topkapı Sarayı Arşivi`nde bulunan 7027 numara ile kayıtlı 29 Şaban 1119 (25 Kasım 1707) tarihli vakfiye; ikincisi ise, Vakıflar Genel Müdürlüğü`ne bağlı Vakıflar Kayıt Arşivi`nde bulunan 1644 numarada kayıtlı 23 Rebûlevvel 1137 (10 Aralık 1724) tarihli vakfiyedir. Genel olarak vakfiyeler, Sultan, kazasker, kadı veya kadı tarafından yetkilendirilen kişinin onay kısmı; Allah`a hamd u sena ve peygambere salavatın yer aldığı hamdele-salvele kısmı; vakıf kurucusunun lakap, şöhret ve kimliği hakkındaki bilgilerin yer aldığı kısım; akar ve hayrâtların belirtildiği kısım; sunulacak hizmet, hizmeti sunacak görevlilerin vasıfları ve ücretlerinin yer aldığı kısım; Hanefi fıkhına göre hüküm, dua-beddua kısmı, şahitlerin kayıtlı bulunduğu şuhudü`l-hâl kısımlarından

¹⁹ Ali Akyıldız, “Kadınefendi”, *Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*, c. 24, İstanbul, 2001, s. 94-95.

²⁰ Bahaeddin Yediyıldız, *XVIII. Yüzyılda Türkiye`de Vakıf Müessesesi*, Ankara: TTK Yay., 2003, s.4-6.

²¹ Mehmet Zeki Pakalın, *Osmanlı Tarih Deyimleri ve Terimleri Sözlüğü*, c. III. Ankara: MEB Yay., 2004, s. 577.

²² Cumhurbaşkanlığı Devlet Arşivleri Başkanlığı; Osmanlı Arşivi: Vakfiye; TS. MA. D. No: 7027: VGMA, Def No: 1644 müstakil defterler.

oluşmaktadır²³. Vakfiyelere göre küçük değişiklikler göstermekle birlikte genel usul bu şekildedir. Emetullah Başkadın'ın vakfiyesi de içindeki bölümler açısından genel diplomatika şekli kurallara uymaktadır.

Bu usul çerçevesinde çalışmamıza konu olan “Emetullah Başkadın” H. 1119 (M. 1707) tarihli vakfiyesinin tasdik kısmının Haremeyn Evkaf müfettişi Abdullatif Razi tarafından tasdik edilmiştir. H. 1137 (M. 1724) tarihli vakfiyenin ise Haremeyn Evkaf müfettişi Muhammed Salih, Rumeli kazaskeri Ebu'l-Hayr Ahmed Efendi, Anadolu kazaskeri Ataullah Efendi, Müfti Şeyhülislam Abdullah Efendi tarafından onaylandığı görülmektedir. Tasdik bölümünün ardından Allah'a hamd u sena, onun güç ve azametinin yüceliği, Hazret-i Peygambere, ashabına, ahbabına ve zevcelerine selat u selam yer almaktadır. Devamında dünyanın geçiciliğine karşı ahiretin bâki oluşunun ayet ve hadislerle edebi bir üslupla (kelam-ı kibarla) anlatıldığı bölüm gelmektedir. Bu bölümün ardından III. Ahmed Han'ın ve vakıf kurucusu olarak “Emetullah Başkadın”ın (övgülü cümlelerle) anlatıldığı bölüm yer alır. Her iki vakfiyede de bu kısımlar oldukça uzun ve edebi bir üslupla kaleme alınmıştır. Vakıfların yönetimi hususunda sırasıyla Emetullah Başkadın'ın vekili olarak, H. 1119 (M. 1707) tarihli vakfiyede Darüssaade ağası Süleyman Ağa ve müteveli İbrahim Efendinin; H. 1137 (M. 1724) tarihli vakfiyede de Darrüssaade ağası Hacı Beşir Ağa ve müteveli Mustafa Efendi vakıfların her türlü işlemlerinde yetkili kıldığı görülür.

Emetullah Başkadın hayrâtları Divanyolu'nda sebil, mektep ve muallimhane, Emin Bey mahallesinde mahzenli bir çeşme ile minber vaz ederek cuma ve bayram namazlarının eda edilmesinin temin edildiği bir cami olarak sıralanır²⁴. Emetullah Başkadın Vakfı'nın gelir ve giderleri arasında en büyük kalemi simkeşhane oluşturmaktadır. III. Ahmed'in Eski Darphane olarak bilinen yeri başkadını Emetullah Kadın'a temlik ettiğine dair H. 1119 (1707) tarihli bir berat kaydı vardır²⁵. Simkeşhanede, altın ve gümüş madenleri işlenmektedir. Aynı zamanda altın ve gümüşten mamul teller ipek ipliklere sarılmak suretiyle sırmalar elde edilmekte, bu sırmalarla Kâbe örtüsüne ve hanedan mensuplarının kıyafetlerine sırmalı işlemler yapılmaktadır. Aynı zamanda simkeşhaneler devletin kıymetli kumaş işleme merkezi durumundadır²⁶. Simkeşhaneleri günümüz

²³ Mübahat S. Kütükoğlu, *Osmanlı Belgelerinin Dili (Diplomatik)*, İstanbul: Kubbealtı Neşriyatı, 1998, s. 359-369.

²⁴ Vakıflar Genel Müdürlüğü Arşivi; (VGMA); Defter No:1644_06.

²⁵ Cumhurbaşkanlığı Devlet Arşivleri Başkanlığı; Osmanlı Arşivi; TS. MA. e. : Dosya No: 852, Gömlek No: 90 (TSM No:7768-1).

²⁶ Diyanet İslam Ansiklopedisinde bulunan “Simkeşhane” maddesinde simkeşhanenin Rabia Gültüş Emetullah Sultan adına temlik verildiğini yazar ancak temliknamede geçen

kuyumcular çarşısı gibi altın ve gümüş işleme zanaatının icra edildiği bir mekân olarak düşünmek mümkündür. Emetullah Başkadın'ın simkeşhanesinin geliri ve gideri neydi? Simkeşhanenin muhasebe kaydından gelir ve giderleri hakkında bilgi bulunabilmektedir²⁷. Bir örnekle somutlaştırmak gerekirse, vakfiyede geçen şartlarına göre; Ravza-i Muterreme ağalarına senede 40 altın gönderilmesi şartı aynı şekilde devam ettiği görülmektedir. Yıllık tutulan bu kayıtlardan, Simkeşhanenin gelir ve gider dengesinde meydana gelen farklılaşmayı yıllara göre tespit edilebilmektedir. Bu tespit dönemin ekonomik seyri açısından anlam ifade etmektedir. Emetullah Başkadın Evkafı'ndan Simkeşhane-i Cedid'de tutulan muhasebe defterine bakıldığında, Simkeşhanenin gelirinden Mekke-i Mükerrreme'ye gönderilecek para miktarında bir artış olmadığı görülmektedir²⁸. Simkeşhanenin ve mektebin yeri hakkında her iki vakfiyede aynı yer tarif edilmektedir. Bu sebeple H. 1119 (1707) tarihli vakfiyesinde geçen "*III. Ahmed'in, zevcesi Emetullah Kadın'a hibe ve temlik ettiği Sultan Bayezid-i Velî Camii kurbunda Eski Darphane yerine ve 2.645 zira' arsa üzerine yeniden bina edilen mektep ve kargir yedi adet dükkânlar, altlı üstlü 115 oda, mağaza, simkeş dolap yeri, fırın*"²⁹ ifadesi Simkeşhane'nin ve mektebin yerini tespit etmemizi sağlar. H. 1137 tarihli vakfiyesinde ise Simkeşhane'de bulunan oda sayısı 179 bab, 2 mahzen, 2 mağaza, 4 zarraf dükkânı olarak sayılmaktadır³⁰. Buradan da anlaşılacağı üzere yaklaşık 17 yıl içinde Simkeşhane'ye 64 oda daha ilave yapıldığı görülmektedir. Bu dükkânların işletilme şartlarına bakıldığında ise tek kira ile tasarruf edilmesi şart koşulmaktadır.

Temelde aynı hizmetler için tanzim edilmiş ve aralarında 17 yıllık zaman farkı bulunan iki ayrı vakfiyede şart koşulan genel hizmetleri, bu hizmetlerin ifasında istihdam edilen vazifeliler ve tahsis edilen ücretleri

ifade de bunun yanlış olduğu kanıtlamaktadır. Temliknameye göre, III. Ahmed tarafından Emetullah Başkadın'a verildiği görülmektedir. Bkz: Cumhurbaşkanlığı Devlet Arşivleri Başkanlığı; Osmanlı Arşivi: TS. MA. e. : Dosya No: 852, Gömlek No: 90 (TSMA No:7768-1).

²⁷ Emetullah Başkadın Evkafından Simkeşhane-i Cedid'de tutulan muhasebe defteri. Simkeşhanenin gelirinden Mekke-i Mükerrremeye gönderilecek olan paranın miktarı ve nereye sarf edileceğini bildiren muhasebe kaydı. Cumhurbaşkanlığı Devlet Arşivleri Başkanlığı; Osmanlı Arşivi: TS. MA. d. : Dosya No: 6513.

²⁸ Cumhurbaşkanlığı Devlet Arşivleri Başkanlığı; Osmanlı Arşivi: TS. MA. d. : Dosya No: 6513.

²⁹ Cumhurbaşkanlığı Devlet Arşivleri Başkanlığı; Osmanlı Arşivi: Vakfiye; TS. MA. d. No: 7027_8.

³⁰ Vakıflar Genel Müdürlüğü Arşivi; (VGMA): Defter No:1644_05.

derli toplu bir arada sunmak ve aralarında mukayese imkânı sağlamak için ulaşılan veriler aşağıda tablo halinde sunulmaktadır.

Emetullah Başkadm'a Ait İki Ayrı Vakfiye'deki Hizmet Şartları ve Tahsisât				
Hizmetin Nevi ve Tahsis Edilen Ücretler	H. 1119 Tarihli Vakfiye		H. 1137 Tarihli Vakfiye	
	Tutar	Birim	Tutar	Birim
Tevliyet (Günlük)	12	Akçe	40	Akçe
Katıplık (Günlük)	8	Akçe	8	Akçe
Câbîlik (Tahsildâr) (Günlük)	10	Akçe	20	Akçe
Simkeşhâne / Serodacı (Odacıbaşı) (Günlük)	4	Akçe	---	---
Simkeşhâne / Ferraş (Günlük)	10	Akçe	10	Akçe
Simkeşhâne / Hâfız-ı Tas (Günlük)	---	---	3	Akçe
Râh-ı Âb (Suyolcu) (Günlük)	4	Akçe	4	Akçe
Mektep / Kur'an Muallimi (Günlük)	30	Akçe	30	Akçe
Mektep / Halife (Günlük)	15	Akçe	15	Akçe
Hat Hocası (Günlük)	10	Akçe	10	Akçe
Mektep / Saka-yı Mekteb (Günlük)	5	Akçe	5	Akçe
Sebilci (H.1119 Tarihli vakfiyede 2, H.1137 Tarihli vakfiyede 3 kişi vazifelendirilmiş)	2x8	Akçe	3x8	Akçe
Âb Keş (Kenife su temini) (Günlük)	---	---	4	Akçe
Mezbele Keş (Temizlik Hizmeti)	---	---	10	Akçe
Bevvâb	---	---	10	Akçe
Mektep / Meremmet (Tamirci)	---	---	4	Akçe
Mektep / Genel Temizlik Hizmeti	8	Akçe	8	Akçe
Mektep / Kömür Tahsisâtı	2000	Akçe	3400	Akçe
Muallim ve Öğrenciler İçin Tahsisat	Muallim, Halife ve 50 Öğrenci için elbise ve papuç bahası		60 Öğrencinin her birine yıllık 800 akçe burs. (Toplamda 48.000 Akçe)	

Dibekli Mescid Çeşmesinin Tamir ve Termimi	---	---	Tutar Yok	Tutar Yok
Galle Fazlası (Harcamalar yapıldıktan sonra artan paranın tahsisi)	---	---	Kendisine, vefatından sonra evladlarına ve nesli kesilirse III. Ahmed Kütüphanesine tahsisi.	
Mektep / Hocalar ve Talebenin Piknik Tahsisatı (Teferrüç ve Seyir / Yıllık)	40	Kuruş	40	Kuruş
Mektep / Kalay, sünger, süpürge nevinden malzemeler için yıllık tahsisat	---	---	1200	Akçe

Tablodaki bilgilere göre vakfedilen dükkân, oda, fırın ve mağazalar kiraya verilerek elden edilen gelirden vakfın hayrât, görevli ve hizmet giderleri karşılanmaktadır³¹. Vakfın mütevellisine H. 1119 (M. 1707) tarihli vakfiyede günlük 12 akçe ücret tahsis edilirken; H. 1137 (M. 1724) tarihli vakfiyede bu tutar günlük 40 akçe olarak tayin edilmiştir³². Hesap-kitap işlerinden anlayan bir kimesnenin kâtip olacağı ve günlük 8 akçe tahsisi her iki vakfiyede de bir değişiklik yapılmadan yer almaktadır³³. Müstakim ve mütedeyyin bir kimesnenin icra edeceği câbilik (tahsildar) ücreti H. 1119 (M. 1707) tarihli olan vakfiyede 10 akçe iken H. 1137 (M. 1724) tarihli vakfiyede günlük ücretin 20 akçeye çıkarıldığı görülmektedir³⁴. H. 1119 (M. 1707) tarihli vakfiyede Simkeşhane'deki odaların düzenini sağlamak için dindar bir ser odacı (odacı başı) günlük 4 akçe ile görevlendirilmişken H. 1137 (1724) tarihli vakfiyede böyle bir görevliye

³¹ Cumhurbaşkanlığı Devlet Arşivleri Başkanlığı; Osmanlı Arşivi: Vakfiye; TS. MA. D. No: 7027, poz no: 9-11: 1119 tarihli Vakfiyesinde görevliler için ücretler şöyle şart koşulmuştur: Mütevellî günlük 12 akçe, kâtip günlük 8 akçe, cabi günlük 10 akçe, mektep hocasına günlük 30 akçe, mektep için bir kimse halife olacak ve günlük 15 akçe alacak, bir kimse hat talimi yapacaktır ve günlük 10 akçe, bir kimse mektepte ferraş olacak ve günlük 8 akçe, mektepte bir kimse sakalık yapacak musluklara gerekli suyu taşıyacak ve günlük 5 akçe, 2 kişi eski sebilde görev alacak her biri için günlük 8 akçe, bir kimse rah-ı ab (suyolcu) olup günlük 4 akçe, Simkeşhanede bevraplık görevi için günlük 10 akçe, ser-odacı günlük 4 akçe, odaların kenefini temizlemek ve su taşımak için bir kişi günlük 5 akçe, bir kişi kenef-i ferraşlık için günlük 4 akçe görevli ücreti ödenecek, Mektepte bulunan 50 çocuk için her sene elbise ve pabuç satın alınacak, hoca ve halife de bundan yararlanabilecekler, mektep için her sene 2000 akçelik kömür alınacak, Sebil için iki masura su.

³² Vakıflar Genel Müdürlüğü Arşivi; (VGMA): Defter No:1644_07.

³³ Vakıflar Genel Müdürlüğü Arşivi; (VGMA): Defter No:1644_05.

³⁴ Vakıflar Genel Müdürlüğü Arşivi; (VGMA): Defter No:1644_05.

yer verilmemiştir³⁵. Simkeşhane avlusunu ve sokaklarını temizleyen ferraşa günlük 10 akçe verilmesi her iki vakfiyede aynı şekilde yer almaktadır³⁶.

H. 1119 (M. 1707) tarihli vakfiyede herhangi bir kaydı olmayan Simkeşhane'deki çeşme için H. 1137 (M. 1724) tarihli vakfiyede hâfız-ı tas olan bir kişiye günlük 3 akçe ücret tayin edilmiştir³⁷. H. 1137 (M. 1724) tarihli olan vakfiyede akar ve hayrâtlarıyla Dibekli Mescit yanında inşa edilen çeşmenin tamir ve termimi vakfın gelirlerinden karşılanması şartı vardır³⁸. Yine H. 1137 (M. 1724) tarihli vakfiyede belirtilen harcamalar yapıldıktan sonra artan para ile vakıf hayatta olur ise kendisine, vefatından sonra evlatlarına, evlatlarının nesli kesildikten sonra Sultan III. Ahmed Kütüphane Vakfı'na tahsisi şartı mevcuttur.

Emetullah Başkadının her iki vakfiyesinde başka ne tür bilgiler yer almaktadır? Her iki vakfiyede mektep hakkında da önemli bilgilere yer verilmektedir. Buna göre dindar bir kimse Kur'an öğretecek ama bunu yaparken rikkat, dikkat ve mülayemet üzere davranacak, bu görevine karşılık günlük 30 akçe yevmiye verilecektir³⁹. İyi huylu, iyi ahlak sahibi olan bir kişi halife yani muallim asistanı olacak ve çocukları koruyup kollayacak, çocuklara her türlü ihtimamı gösterecek, bu görevi karşılığında günlük 15 akçe alacaktır. Her iki vakfiyede de muallim ve halife için aynı şart ve ücret tahsisi yapılmıştır. Hat sanatında mahir olan bir kimesne mektepte meşk edecektir. Her iki vakfiyede de hat hocası için günlük 10 akçe yevmiye tayin edilmiştir⁴⁰.

Her iki vakfiyede muallim, halife ve öğrencilerin elbise, yeme-içme, ısınma ihtiyaçlarının karşılanmasına, bazı görevlilere yevmiye verilmesine, okulun tamiratına yönelik hususlarla ilgili teferruatlar yer almaktadır. Örneğin H. 1119 (M. 1707) tarihli vakfiyede muallim, halife ve 50 öğrenci için elbise ve pabuç alınması şartı vardır. H. 1137 (M. 1724) tarihli olan vakfiye de ise mektepte okuyan 60 öğrencinin her birine (yeme-içme giderleri için) 800 akçeden yıllık 48 bin akçelik burs şartı getirilmiştir. Ayrıca H. 1119 (M. 1707) tarihli vakfiyede zikri geçmemekle birlikte H. 1137 (M. 1724) tarihli vakfiyede bir muallimhaneden

³⁵ Cumhurbaşkanlığı Devlet Arşivleri Başkanlığı; Osmanlı Arşivi: Vakfiye; TS. MA. d. No: 7027_11.

³⁶ Vakıflar Genel Müdürlüğü Arşivi; (VGMA): Defter No:1644_06.

³⁷ Vakıflar Genel Müdürlüğü Arşivi; (VGMA): Defter No:1644_07.

³⁸ Vakıflar Genel Müdürlüğü Arşivi; (VGMA): Defter No:1644_05.

³⁹ Vakıflar Genel Müdürlüğü Arşivi; (VGMA): Defter No:1644_05.

⁴⁰ Vakıflar Genel Müdürlüğü Arşivi; (VGMA): Defter No:1644_05.

bahsedilmektedir⁴¹. Öğrencilerin ısınması için H. 1119 (M. 1707) tarihli vakfiyede 2000 akçelik kömür alınması şartı varken bu rakam H. 1137 (M. 1724) tarihli vakfiyede 3400 akçe olarak tayin edilmiştir⁴². Mektebin râh-ı âb yani su yolu hizmeti yapan vazifelie günlük 4 akçe ücret tahsisi her iki vakfiyede de aynıdır. Bir diğer vazifeli günlük 5 akçe karşılığında saka-yı mektep vazifesini ifa edecek, yani mektebin su ihtiyacını karşılayacaktır⁴³. H. 1119 (M. 1707) tarihli vakfiyede sebilci sayısı 2 iken, H. 1137 (1724) tarihli vakfiyede vazifeli sayısı 3'e çıkarılmış, bunların günlük 8 akçe olan ücretleri her iki vakfiyede de aynı tutulmuştur⁴⁴. Mektepte okuyan talebenin hocalarıyla birlikte mesire (piknik) yapması, (teferrüç ve seyir) için her sene 40'ar kuruş tahsis edilmiştir. H. 1137 (M. 1724) tarihli olan vakfiyede, senede 1200 akçelik kalay, sünger ve süpürge gibi mektebin temizlik malzemesinin alınacağı kaydı vardır. Ayrıca bir kişi günlük 4 akçe ücret karşılığında ab-ı keş kenifin (tuvalet) su ihtiyacını karşılayacak, çöpleri temizleyen mezbele keşe günlük 10 akçe, bevva (mektebin kapıcısına) günlük 10 akçe verilecektir. Meremmet (tamirci) ücreti günlük 4 akçe olarak tayin edilmiştir⁴⁵. Her iki vakfiyede de mektebin genel temizliği için günlük 8 akçe ücret mukabili bir kişinin görevlendirilmesi şartı vardır.

H. 1119 (M. 1707) tarihli vakfiyede yer almayan fakat H. 1137 (M. 1724) tarihli vakfiyede ayrıntılı olarak zikredilen bazı hizmetler de tespit olunmaktadır. Bunların başında cami hizmeti gelmektedir. Emin Bey Mahallesinde bulunan camide imamlık yapan kişiye günlük 2 akçe, cami müezzinine günlük 2 akçe, ser-mahfil (yani cüz dağıtan ve toplayan) kişiye günlük 3 akçe, devirhana günlük 3 akçe, sala müezzinine günlük 2 akçe, ab-ı keş ve kayyuma 2 akçe verilecektir. Caminin ışıklandırması için 130 kuruş sarf edilmesi, ayrıca Demirkapı'daki Daye Hatun Camiindeki kandiller için senelik 50 vukıyye zeytinyağı alınması, duacıların (iki kişi olacak) her birine günlük 2'şer akçe yevmiye verilmesi şartları bulunmaktadır⁴⁶.

H. 1137 (M. 1724) tarihli vakfiyede kaydedilen hizmetlerden birisi de Medine-i Münevvere ve Kudüs-i Şerif hizmetidir. Hücre-i Mutahhara (Hz. Muhammed'in naaşının bulunduğu yer) masrafları için senede 40 altın gönderilmesi, Cibril kapısına senede 10 altın sarfedilmesi, Medine'deki

⁴¹ Vakıflar Genel Müdürlüğü Arşivi; (VGMA); Defter No:1644_07.

⁴² Vakıflar Genel Müdürlüğü Arşivi; (VGMA); Defter No:1644_06.

⁴³ Vakıflar Genel Müdürlüğü Arşivi; (VGMA); Defter No:1644_06.

⁴⁴ Vakıflar Genel Müdürlüğü Arşivi; (VGMA); Defter No:1644_05.

⁴⁵ Vakıflar Genel Müdürlüğü Arşivi; (VGMA); Defter No:1644_06.

⁴⁶ Vakıflar Genel Müdürlüğü Arşivi; (VGMA); Defter No:1644_05.

Harem-i Şerif dâhilinde bulunan hamamın bütün giderleri için yıllık 80 altın gönderilmesi, Ravza-i Mutahhara civarında su dağıtan görevlilere yıllık 28 altın verilmesi, Haremeyn şeyhlerine denetim vazifesi için yıllık 2 altın ödenmesi, Mekke'de Beyt-i Mutahhara'da temizlik görevinden sorumlu kişiye senede 10 altın verilmesi, Mekke'de Beyt-i Mutahhara ahalisine senede 200 kuruş gönderilmesi, Mekke-i Mükerrreme ağalarına senede 40 altın tahsis edilmesi, Medine-i Münevvere'de Ravza-i Mutahhara civarında bulunan fukaraya yıllık 200 kuruş verilmesi, Medine ahalisine 200 kuruş surre gönderilmesi Emetullah Başkadın vakfının üstlendiği hizmetlerdendir⁴⁷. Ayrıca Kudüs-i Şerif ahalisi için yıllık 200 kuruş surre gönderilmesi, simkeşhanenin gelir fazlasının da yine Haremeyn hazinesine sevk edilmesi hususunda yaklaşık yüz yıl sonrasına ait H. 1215 (M. 1800/1801) tarihli bir hatt-ı hümayun,⁴⁸ bu hizmetin daha sonraki yıllarda da devam ettiğini göstermektedir. Vakfiyede kaydedilen hizmetlerden birisi de Emir Sultan ile İstanbul'da bulunan Eyüp Sultan türbeleri ile ilgilidir. Bursa'da bulunan Emir Sultan Türbesi'nde cüz okuyan kişilere yıllık 105 kuruş verilmektedir⁴⁹. Ayrıca İstanbul'da bulunan Eyüp Sultan Türbesi'nde de her gün cüz okuyan otuz kişiye her birine günlük 2'şer akçe tahsis edilmiştir⁵⁰. Eyüp Sultan'da hâfız-ı cüz (cüz dağıtan ve toplayan) olan 2 kişiye de günlük 2'şer akçe verilmesi şartı mevcuttur.

Vakfiye şuhûdu'l-hâl kısmı ile tamamlanmaktadır. Genelde vakfiyelerdeki şuhûdu'l-hâl bölümleri bir bakıma vakfiyenin istinad ettiği zümreyi göstermekte, aynı zamanda itibar ve şöhretini ifade etmektedir. Buradaki her bir isim vazifesinin ve unvanının yüksekliği nisbetinde vakfın sahiplenildiğini, akarât ve hayrâtlarının güvenilirliğini göstermektedir. Bu bakımdan aşağıda örneği görüleceği üzere saraylı kadınların kurduğu vakıflara ait vakfiyelerin şuhûdu'l-hâl kısımları dönemin yüksek mevkilerde vazife gören devlet adamlarının isimleriyle teyid edilmekte ve bugünkü ifadesiyle bir tür güçlü referans ağı meydana getirmektedir. H. 1119 (M. 1707) tarihli Emetullah Başkadın Vakfiyesi'nde şahit olarak umdetü'l-emâcîd ve'l-ekârim el-hâc Mehmed Efendi kethüdâ-i hazret-i Vâlide Sultan dâmet ismetuhâ, umdetü ashâbü't-tahrîri ve'l-kalem el-hâc

⁴⁷ Vakıflar Genel Müdürlüğü Arşivi; (VGMA): Defter No:1644_07.

⁴⁸ Cumhurbaşkanlığı Devlet Arşivleri Başkanlığı; Osmanlı Arşivi; Hat; No:1480-76. Bkz; Saray-ı Cedid'deki Sultan Ahmed Kütüphanesi Vakfı ile Emetullah Baş Kadın'ın Simkeşhane Vakfı gelirleri fazlasından Şeyhülharem, naibülharem, hazinedar-ı harem ve sair görevlilerin maaşları ödendikten sonra geriye kalan meblağın Haremeyn Hazinesi'nde muhafaza edilmesi hakkında verilen 29 Zilhicce 1215 tarihli Hatt-ı Hümayun.

⁴⁹ Vakıflar Genel Müdürlüğü Arşivi; (VGMA): Defter No:1644_07.

⁵⁰ Vakıflar Genel Müdürlüğü Arşivi; (VGMA): Defter No:1644_07.

Osman Efendi muhâsib-i Haremeyni`ş-Şerîfeyn, zübdetü erbâbü`t-tasrîri ve`r-rakam el-hâc İbrahim Efendi mukâta`a-i Haremeyni`ş-Şerîfeyn, umdetü`l-a`yân el-hâc Ali Ağa kethüdâ-yı teberdârân, kıdvetü`l-akrân Ali Ağa baba?-yı hazret-i ağa-i Dâru`s-Saâde, mefharu`l-a`yân el-hâc Ahmed Efendi mütevellî-i hazret-i Ebî Eyyüb el-Ensârî, zübdetü`l-emâsil el-hâc Süleyman Ağa ser-kahve-i hazret-i Ağa-i Dârussaâde, fahrü`l-müderriisini`l-kirâm Ahmed Efendi kâtib-i müfettiş-i Haremeyn, zübdetü`l-emâcid el-hâc İbrahim Efendi mütevellî-i Haremeyni`ş-Şerîfeyn, fahrü`l-akrân Mehmed Efendi ser-halife-i muhasebe-i Haremeyn, mefharü`l-küttâb Hasan Efendi kisedâr-ı Haremeyn, Mehmed Efendi halife-i mukâta`a kayd edilmişlerdir⁵¹. Emettullah Başkadın`ın ilk vakfiyesindeki şahitlere baktığımızda Vâlide Sultan kethüdası, Haremeyni`ş-Şerîfeyn mukâta`acısı, kisedarı, müfettişi ve muhasibi ile türbedarlar kethüdası, Ebî Eyyüb el-Ensârî mütevellisi, Dâru`s-Saâde ağası gibi önemli şahıslarının isimleri ile karşılaşmaktayız. Emettullah Başkadın`ın H. 1137 (1724) tarihli vakfiyesinde ise şuhudu`l-hâl olarak umdetü erbâbü`t-tahrîri ve`l-kalem Ali Efendi muhasib-i Haremeyn-i Şerîfeyn, zübdetü ashâbü`s-satrı ve`r-rakam Mustafa Efendi mukâta`a-i Haremeyn, fahrü erbâbü`t-tahrîri el-hac Hasan Efendi ser-halife-i muhasib-i Haremeyn, Mehmed Efendi ser-halife-i mukâta`a-i Haremeyn-i Şerîfeyn, İbrahim Efendi bin Mehmed kisedar-ı muhasib-i Haremeyn, fahrü`l-akran Hacı Ali Ağa kethüda-i teberdaran, Hacı İbrahim Ağa vekil-i harc-ı teberdaran, Hacı İsmail Ağa ser-Kahve-i hazret-i Ağa-yı müşârun ileyh, Hacı Hüseyin Ağa teberdaran isimli kişiler görülmektedir⁵². Aralarında yaklaşık 17 yıl fark olan vakfiyeler kıyaslandığında Emettullah Başkadın`ın ikinci vakfiyesindeki şahit kişilerinin isimleri değişse de sahip oldukları makamlar hemen hemen aynı kalmıştır. Bu durum Emettullah Başkadın`ın vakfını kurumsallaştırdığını ve sağlam temeller üzerine kurduğunu da göstermektedir.

Sonuç

Osmanlı Devleti`nde padişahlar gibi saray kadınları da büyük vakıflar kurarak pek çok sosyal hizmetin görülmesini ve devamlılığını sağlamışlardır. Osmanlı Devleti`nde vakıf tesisi devlet politikası olarak teşvik edilmiş ve yüksek zümreler tarafından rağbet görmüştür. Bu çerçevede saraylı kadınlara padişah tarafından sunulan inam, temlik, ihsan ve maaşlar suretiyle tasarruflarına geçen, gelir getiren mülkler sayesinde ciddi bir sermaye birikimi olmuş ve bu birikim neticesi tesis edilen vakıflar

⁵¹ Cumhurbaşkanlığı Devlet Arşivleri Başkanlığı; Osmanlı Arşivi: Vakfiye; TS. MA. d. No: 7027_14.

⁵² Vakıflar Genel Müdürlüğü Arşivi; (VGMA): Defter No:1644_08.

aracılığıyla pek çok kamu hizmetinin yerine getirilmesi sağlamıştır. Saray çevresine mensup insanlar tarafından kurulmuş vakıf sayısının çokluğu, dinî bir vecibeyi yerine getirme mesuliyetinin yanı sıra siyasi iradenin bu teşvik ve desteklerin bir sonucudur. Vakıf kuran saraylılar arasında kadınlar da mevcuttur. Bu saraylı kadın vakıflarından birisi de Sultan III. Ahmet'in başkadını (zevcesi) Emetullah tarafından kurulan vakıftır. Emetullah Başkadın Vakfı'nın vakfiyesine Osmanlı toplum hayatına katkısı açısından bakıldığında özellikle işletme olarak kurulan "simkeşhane" büyük önem arz etmektedir. Darphaneye gümüş temin eden stratejik bir kurum olarak simkeşhanenin yakın çevreden güvenilir bir ele verilmesi anlamlıdır. Simkeşhanenin yeri ve burada istihdam edilen meslek erbapları hakkında H. 1119 (M. 1724) tarihli vakfiyede oldukça detaylı bilgiler yer almaktadır. Divanyolu'nda Eski Darphane yeri denilen mahalde bulunan simkeşhanedeki dükkânların gelirleriyle aynı mahalde yaptırdığı muallimhane, mektep ve çeşmenin, Emin Bey Mahallesinde yaptırdığı çeşmelerin bakım onarım ve hizmetli giderlerinin karşılanması, talebelere burs verilmesi, kılık-kıyafet alınması ve mektep öğrencilerinin her yıl mesireye götürülmesi gibi şartların mevcudiyeti saraylı kadınların sosyal sorumluluk anlayışının güzel bir örneğidir. Emetullah Başkadın'ın H. 1119 (M. 1707) ve H. 1137 (M. 1724) tarihli iki vakfiyesi üzerinden yapılan değerlendirmelerden zaman içinde vakıf gelirlerinin arttığı ve bunun sonucunda farklı ve yeni hizmet alanlarının açıldığı görülmektedir. H. 1137 (M. 1724) tarihli vakfiye ile H. 1119 (M. 1707) tarihli vakfiyenin hizmet ve ücret bakımından bir tür tashihi yapılmış ve yeni hizmet alanlarıyla ilgili şartlara yer verilmiştir. Ayrıca Bursa'da Emir Sultan ve İstanbul'da Eyüb Sultan türbelerinde cüz okutulması, ilgili vazifelilerin ücretlerinin karşılanması yalnızca H. 1137 (1724) tarihli vakfiyede yer alan hizmetlerdir. Aynı şekilde Emin Bey mahallesinde minber vaz ederek Cuma namazlarının kılındığı bir camiye dönüştürdüğü mabedin giderlerinin karşılanması, burada mevlid-i şerif okutulması, Medine'de Hücre-i Mutahhara, Mekke'de Beyt-i Muhtereme görevlilerinin ücretlerinin tahsisi, Mekke ve Medine'ye yıllık 400 kuruşluk surre gönderilmesi, bu mukaddes beldelerin fukarası için yine yıllık 400 kuruş yardım yapılması, Medine'deki hamamın giderleri için yılda seksen altın ödenmesi, Kudüs ahalisine yıllık 200 kuruşluk surre sevk edilmesi saraylı kadınların kutsiyete ve kutsal topraklara olan hassasiyetlerinin de bir göstergesi olarak vakfiyeye yansımıştır.

Kaynakça

1-Arşiv Belgeleri

Cumhurbaşkanlığı Devlet Arşivleri Başkanlığı

Nurdan, S. (2020). Sultan III. Ahmed Döneminde Hayırsever Bir Saraylı Kadın: Emetullah Başkadm Vakfı ve Vakfiyeleri. ANKARAD, 1(1), 179-195.

Cumhurbaşkanlığı Devlet Arşivleri Başkanlığı; Osmanlı Arşivi: Vakfiye; TS. MA. D. No: 7027.

Cumhurbaşkanlığı Devlet Arşivleri Başkanlığı; Osmanlı Arşivi: TS. MA. E.: Dosya No: 852, Gömlek No: 90 (TSMA No:7768-1).

Cumhurbaşkanlığı Devlet Arşivleri Başkanlığı; Osmanlı Arşivi: TS. MA.E. No: 1281_25.

Cumhurbaşkanlığı Devlet Arşivleri Başkanlığı; Osmanlı Arşivi: EV_HMK_SR_d: 926/7.

Cumhurbaşkanlığı Devlet Arşivleri Başkanlığı; Osmanlı Arşivi: EV_HMK_SR_d: 1045.

Cumhurbaşkanlığı Devlet Arşivleri Başkanlığı; Osmanlı Arşivi: TS. MA. D: Dosya No: 6513.

Cumhurbaşkanlığı Devlet Arşivleri Başkanlığı; Osmanlı Arşivi: HAT; No:1480-76.

Vakıflar Genel Müdürlüğü Arşivi (VGMA)

VGMA; Defter No:1644 müstakil defter.

Türk Tarih Kurumu Arşivi

Süheyl Ünver Koleksiyonu No:291 (SÜ_291_54)

2-Araştırma ve İnceleme Eserler

AKYILDIZ Ali, “Kadmefendi”, *Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*, c. 24, İstanbul 2001, ss. 94-96.

-----, *Haremin Padişahı Valide Sultan Harem’de Hayat ve Teşkilat*, İstanbul: Timaş Yay. 2017.

BERKİ Ali Himmet, “Hukukî ve İçtimai Bakımdan Vakıf”, *Vakıflar Dergisi*, sayı V (2006), ss. 9-10.

İBŞİRLİ Argıt Betül, *Rabia Gülmüş Emetullah Sultan 1640-1715*, İstanbul: Kitap Yayınevi, 2014.

KÖPRÜLÜ Bülent, “Tarihte Vakıflar”, *Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, c. VIII, sayı.3, Ankara, 1951, ss. 479-518.

KÜTÜKOĞLU Mübahat S., *Osmanlı Belgelerinin Dili (Diplomatik)*, İstanbul: Kubbealtı Neşriyatı Kubbealtı Neşriyatı 1998.

ÖZTÜRK Nazif, *Menşe’i ve Tarihi Gelişimi Açısından Vakıflar*, Ankara: Vakıflar Genel Müdürlüğü Yay., 1983.

PAKALIN Mehmet Zeki, *Osmanlı Tarih Deyimleri ve Terimleri Sözlüğü*, c. III. Ankara: MEB Yay., 2004.

ULUÇAY M. Çağatay, *Padişahların Kadınları ve Kızları*, Ankara: TTK Yay., 2001.

YEDİYILDIZ Bahaeddin, “Osmanlılar Döneminde Türk Vakıfları ya da Türk Hayrât Sistemi”, *Osmanlı*, c. 5, Ankara: Yeni Türkiye Yayınları,1999, ss. 17-33.

-----, *XVIII. Yüzyılda Türkiye’de Vakıf Müessesesi*, Ankara: TTK Yay., 2003.

YÜKSEL Hasan, “Osmanlı Toplumunda Vakıflar ve Kadın (XVI-XVII. Yüzyıllar)”, *Osmanlı*, c.5, Ankara: Yeni Türkiye Yayınları, 1999, s. 49-55.

Ek: 1 Simkeşhanenin Resmi

